

BÁRDI NÁNDOR

A romániai magyarság kisebbségpolitikai stratégiái a két világháború között

A romániai magyar nemzeti kisebbség történetének vizsgálatakor egy, az impériumváltással létrejött *kényszerközösség* viszonyait kutatom. Arra a kérdésre keresek választ, hogy milyen politikai értékek és stratégiák alapján működött a romániai magyarság nevében fellépő Országos Magyar Párt (OMP). Először a különböző értékek és törésvonalak mentén létrejött legfontosabb *irányzatokról* adok áttekintést.* A második részben azokkal a pártpolitikai és társadalomszervezési *stratégiákkal* foglalkozom, amelyeket *a magyarság mint önálló politikai közösség* érdekeinek érvényesítésére alakítottak ki. Befejezőként néhány meghatározó, a kisebbségi magyar politikusok és közírók által használt *érvelési módról* lesz szó, amelyek egyszerre működtek külső érvként (a román-magyar sajtó- és parlamenti vitákban) és a magyar közvéleményen belül (a belső önmegerősítés, illetve a politikai elit legitímációs eszközeként).

Irányzatok

1. *A korabeli sajtó és a diplomáciai háttéranyagok az OMP-a belül konzervatív és baloldali szárnyat különítettek el.*¹ Az úgynevezett konzervatív csoport tagjai az 1918 előtti történelmi Erdély politikai elitjéből kerültek ki. E kör meghatározó személyisége, Grandpierre Emil irányította a békeszerződés aláírása előtt a magyar tisztviselők mozgalmát.² Ugyanezen politikusok tevékenykedtek a budapesti kormányzat által a romániai magyarság egyedüli képviselőinek elismert úgynevezett kolozsvári központban is.³ Az aktív közéleti tevékenységet követelő, későbbi balszárny nyomására ők kezdeményezték a magyarság önszerveződését 1920 decemberében a Magyar Szövetség létrehozásával.⁴

A párt balszárnya is kettéoszlott: „magyar radikálisokra” és a „pacifista, humanitárius és internacionalista” magyar zsidók, magyarországi emigráns újságírók csoportjára.⁵ Az előbbieket gondolkodását a náluk jóval idősebb konzervatívokétól nem csak történelmi és jogi műveltségük különböztette meg: nagy hatással volt rájuk Jászi Oszkár és a *Huszdik Század* köre. A balszárny másik részének mentalitására legjellemzőbb: „a magyar történelmi osztályok, különösen az arisztokrácia és a katolikus papság ellen táplált ellenséges indulat.”⁶ A baloldali irányzat politikai álláspontja a következőkben foglalható össze: „A pártot szélesebb demokratikus alapon, különösebb súlyt helyezve a városi polgárságra és munkásságra, át kell szervezni, hogy benne a magyar kisebbség összes népi ereje sorompóba állíttassék az elnyomó román politikai rendszer ellen. Ennek a demokratikus újraszervezettségnek a pártvezetőségben a nagybirtokos elemnek, az arisztokráciának a vezetőségből való kiszorításában kell megnyilvánulnia. Az iskolapolitikát a laicitás elvére kell fektetni, ami azt jelenti, hogy a felekezeti oktatás helyébe a felekezet nélküli kisebbségi iskolát kell tenni. Az erdélyi zsidóságot meg kell tartani a magyar kultúra és a magyar politika eszméi és érzelmei körében, mert egy ilyen nagyszámú értelmes és gazdaságilag erős népelemet nem taszíthat el magától az erdélyi magyarság.”⁷

A két irányzat viszonyát alapvetően meghatározta, hogy az állandóan változó összetételű „balszárnyak” tekintett csoportosulások a viták során eljutnak a párttal való szakításig, de külön párt alapítását nem kezdeményezik. Ennek oka egyrészt az a belső meggyőződésük, hogy nem szabad alkalmat adni a magyar politikai közösség stabilitásának megbontására, másrészt tisztában voltak azzal, hogy a konzervatív történelmi, nemzeti, sérelmi retorikát használó pártvezetés eszmevilága „sokkal közelebb állott és mélyebben gyökerezett az erdélyi magyarság pszichéjében, mint azok a rá nézve mégiscsak idegen eszmék, gondolatok és érzések, amelyek a másik árnyalat ösztönzői és vezetői voltak”.⁸

2. *Politikai értékek és elképzelések* tekintetében a jobbszárny-balszárny egykori megkülönböztetést a passzivista-aktivista taktika, illetve a Magyar Szövetség, Magyar Nemzeti Párt és a Magyar Néppárt eltérő stratégiája is indokolja.⁹ A felvidéki viszonyoktól eltérően Erdélyben a Kós Károly és Paál Árpád képviselte aktivizmus nem jelentett együttműködést a mindenkori kormánnyal, inkább az impériumváltással Romániához került magyarság önszerveződését sürgette, s megmaradt intézményeinek megújítását szorgalmazta.¹⁰ Azt sem mondhatjuk, hogy Kós Károlyék kevésbé gondolkodtak volna „magyarként, mint Grandpierre Emil és eszmetársai. (De a jövő Magyarországot nem központosított államként, hanem régiók együttműködéseként képzelték el.) Az igazi különbség a Románián belüli kisebbségi magyarság önálló politikai közösségé szervezésének módjában és politikai stratégiájában mutatkozott. Grandpierre Emilék a kisebbségi autonómiát hangsúlyozták programjukban, Kósék egész Erdély történelmi különállásából fakadó autonómiáját hirdették; céljaikat önálló pártként, az Erdélyi Román Nemzeti Párttal és a német politikai szervezetekkel együttműködve kívánták elérni. Az aktivitás-passzivitás kérdése részben a parlamenti tevékenység során éleződött ki. A vitát a Magyar Szövetség betiltása, majd a választások idejére engedélyezett korlátozott működési feltételei döntötték el a párttá alakulás javára. Így az 1922 decemberében létrejövő OMP-a belül épp a kisebbségi autonómia mellett síkraszálló, az „örlő szű az idegen fában” politikai stratégia mellett érvelő, úgynevezett kolozsvári konzervatív csoport került meghatározó pozíciókba.

3. *A romániai magyarság különböző kisebbségpolitikai irányultságait* Mikó Imre összefoglaló monográfiájában épp csak megemlíti, de *a Hitelben* közölt tanulmányában már részletesebben foglalkozik vele.¹¹ Szerinte az OMP-t (1922-1938) a Magyar Népközöségtől (1938-1939) főként az különbözteti meg, hogy míg az előbbi a *védekező politikai harcra* helyezte a hangsúlyt, addig a Bánffy Miklós vezette szervezet a *népszervezést* tartotta legfontosabb feladatának. „A Magyar Párt abból indult ki, hogy a kisebbségi kérdés Romániában megoldhatatlan, s ezért a magyarságnak hol aktív, hol passzív ellenállással ki kell tartania, amíg a megoldás kívülről megérkezik. A Magyar Népközöség alap gondolata az volt, hogy bármiként is alakuljon az új Európa, a magyarságnak minden eshetőségre fel kell készülnie, s ezért a nép legszélesebb rétegeit a tízes rendszer segítségével szervezett egységbe kell tömöríteni.”¹² A régi politikai elit úgy gondolta, hogy a területi integritás elvesztése után még fontosabb tennivaló a magyarság társadalmi és kulturális integritásának megőrzése.¹³ Ennek érdekében az értékeket és az erdélyi társadalmi viszonyokat konzerválva ki kell várnia nemzetközi helyzet kedvező változását, amíg a megoldás kívülről megérkezik. Ezzel szemben az 1918-ban feltűnt fiatalabb nemzedék, illetve a politikai szocializációját már kisebbségiként megélt; a század első évtizedében született értelmiségiek úgy vélték, hogy a romániai magyar társadalom belső megújulásra szorul, s ennek érdekében olyan erős saját intézményrendszert kell kiépíteni, amely megfelelő módon reagálni tud a többségi román társadalom nemzetépítési és modernizációs kihívásaira. Ez utóbbi szemlélet képviselői - nevezzük őket balszárnynak, aktivistáknak, reformistáknak, fiataloknak vagy transzszilvanistáknak - sorozatosan konfliktushelyzetbe kerültek az OMP-vel. A viták a román politikai élethez való viszonyra vonatkoztak (együttműködni, de kivel?), vagy a pártvezetés és a társadalom széles rétegeinek kapcsolatát hiányolták.

4. Az eddig áttekintett véleménykülönbségek, az aktivitás vagy passzív ellenállás kérdésének kivételével, a politikai közösség belső önrendelkezésére vonatkoztak. A kisebbségpolitika szempontjából azonban legalább ilyen fontos a közösség szuverenitásának, politikai mozgásterének behatárolása. Ebben az esetben K. Lengyel Zsolt nyomán¹⁴ a két nemzetállami törekvéssel (magyar, román) és az önálló erdélyi regionális érdekek érvényesítésével kapcsolatban képviselt álláspontot lehet megvizsgálni. Egyáltalán intézményesülhetnek-e a nemzetállami törekvésekkel (a terület birtoklása, a kisebbségi kérdés kezelése) szemben egy saját történelemmel bíró, multikulturális régió érdekei?

Ebben a megközelítésben az *önálló erdélyi érdekek védelmének* problémája a legbonyolultabb. A transzszilvanizmus körüli (politikai) viták kulcskérdése, hogy talál-e a magyarság hiteles partnert a többségi nemzetből a közös erdélyi érdekek képviseléséhez. (Ekkor lett volna arra lehetőség, hogy a magyarság elfogadva egy alternatívát beilleszkedjék „a román demokrácia népi keretei közé. Ennek hiányában a kényszerközösség mint önálló politikai közösség kötött időleges kompromisszumot az adott helyzettel.) Erdély valamiféle autonómiájának (belső önrendelkezésének), történelmi, társadalmi sajátosságainak elismerése az 1923-as, egységesítésre törekvő alkotmány elfogadásával lekerült a napirendről.¹⁵ Az 1925-ös, majd az 1929-es közigazgatási törvény pedig életképes helyi önkormányzatok létrehozását épp a nem román elemek erdélyi városi túlsúlya miatt tette kérdésessé.¹⁶ Az erdélyi románság önálló, regionális érdekeket képviselő politizálásának intézményesíttessége az Erdélyi Román Nemzeti Párt és a besszarábiai Parasztpárt fúziójával 1926-ban megszűnt, mivel Maniuéknak a liberálisokkal szemben országos programmal kellett fellépniük. De mindezeket túl a korszak erdélyi alaphelyzete sem tette lehetővé a regionális román-magyar összefogást: 1918 után a Magyarországtól Romániához került országrészben az adminisztratív, politikai uralmi szférában a románság került meghatározó pozícióba, viszont a társadalmi és kulturális életben továbbra is a magyar, német és zsidó népesség maradt domináns.¹⁷ Ebből adódóan az erdélyi románság kétfrontos harcra kényszerült. Egyrészt a történelmileg kialakult erdélyi gazdasági-társadalmi szerkezet megváltoztatását kívánta állami eszközökkel, másrészt a régi kolonizációs törekvésekkel szemben saját pozícióinak megvédéséért, illetve megerősítéséért küzdött.¹⁸ Politikai érdekérvényesítő stratégiák

A romániai magyarság sajátos nemzeti kisebbségi érdekérvényesítésének megvannak a maguk *párt- és társadalompolitikai stratégiái*. Az előbbin belül négy, korszakos politizálási módot különböztet meg: paktumpolitika, kisebbségi blokk létrehozása, önálló erdélyi magyar politizálás, a korporatív rendszer kereteinek vállalása. A társadalompolitikában a belső társadalom- és intézményépítés mellett a transzszilvanizmus, a szociáldemokrata-kommunista orientáció és a jobboldali modell különíthető el mint csoportstratégia.

Mielőtt rátérnék témám részletes tagolására, az erdélyi politikai tevékenységet általában meghatározó két fő adottságra kell felhívnom a figyelmet. Az OMP az előzményektől függetlenül 1922 végén csak politikai pártként és nem a romániai magyarságot mint önálló politikai közösséget képviselő önkormányzatként kezdhette meg működését. Ebből adódik meg hasonlottsága: miközben a párt politikusai a romániai magyarság egésze képviselőinek tekintették magukat, tevékenységük pártpolitikai harcok közepette elsősorban a kisebbségi jogsérelmek parlamenti, hatósági és nemzetközi orvoslásának keresésében merült ki.¹⁹ Az OMP egyszerre volt parlamenti párt a hatalmi játéktérben, valamint kvázi magyar önkormányzat a választók számára. Az érdekvédelem és társadalomszervezés kettősségéből a többségi társadalom jogszűkítésre épülő magyarságpolitikája miatt az érdekvédelmi szerep került előtérbe. Vezetőinek konzervatív világgépe mellett főként ezért bírálják a pártot.

A másik probléma szintén az önkormányzatisággal kapcsolatos. Az OMP vezetőit mindenkor a Magyar Szövetség utódjának, nem csupán pártnak, hanem nemzeti szövetségnek tekintették szervezetüket, és általa a „magyar nép szuverenitását gyakorolták Romániában”²⁰. A magyar kisebbségi autonómia intézményesüléséhez azonban hiányoztak a feltételek, legfőképpen az önkormányzatiságra épülő közigazgatási környezet. A két világháború közti, prefektusi rendszerben működő, központosított közigazgatás nemcsak a kisebbségi önkormányzatot, de másféle autonóm, horizontális szerveződéseket sem tett lehetővé. A szemléleti különbséget jól mutatja, hogy a székely közületi önkormányzat körüli vitákban a román kormányzatnak az volt a véleménye, hogy az egyházi iskoláztatás révén ez már megvalósult, miközben a magyar egyházak iskoláik pusztá létéért küzdöttek.²¹ A társadalomszervezés és érdekvédelem párton belüli konfliktusát a helyi tagozatok és a szakosztályok, valamint az iskolai tanács létrehozásával próbálták ellensúlyozni.²²

Pártpolitikai stratégiák

1. *Paktumpolitika.* Az OMP négy alkalommal kötött választási megállapodást román pártokkal. a) 1923-ban, az alkotmány elfogadása után az OMP ki akart lépni parlamenti elszigeteltségéből, hisz vezetői jól látták, hogy megfelelő belpolitikai szövetséges nélkül még a választói névjegyzékek kiegészítésére sem képesek.²³ De a Bernády támogatta liberális orientáció és a Sándor József szorgalmazta Maniuekhoz való közeledés egyaránt megosztotta volna a pártot és a magyar közvéleményt. Másrészt az említett román pártok sem kezdeményezték a közeledést. Sőt Bratianu nyíltan kifejtette, hogy nem látja értelmét etnikai alapon álló külön párt létrehozásának, a magyaroknak a román pártokon belül kellene politizálniuk. Ezzel szemben az 1922 előtt már kormányon volt Averescu-féle Néppártnak, erdélyi szavazatok hiányában, Bratianu és Maniu között lavírozva szüksége volt az OMP támogatására. Az 1923 októberében létrejött úgynevezett „csucsai paktumban” a két párt az elkövetkező választásokra készülve kijelentette, hogy képviselők egy parlamenti egységet képeznek, a „Magyar Párt elfogadja a Néppárt elnökének e program keretén belül adott politikai utasításait.”²⁴ A Néppárt vállalta, hogy támogatja a választói névjegyzék kiegészítését, és a magyar szavazatokért cserében az OMP részére 18 képviselői és 10 szenátori mandátumot fog biztosítani. A magyar többségű területeken az OMP állít képviselőjelölteket, másutt a párt szavazói a Néppártra voksolnak. A konkrét kisebbségvédelmi követelések akkor teljesültek volna, ha a Néppárt kormányra kerül. E követelések az egyházak és a magyar nyelvű iskolák autonómiájának és működési feltételeinek garantálására, a magyar kulturális intézményrendszert ért sérelmek orvoslására, az anyanyelvhasználat és az arányos képviselőlet biztosítására, az agártörvénnyel elkövetett visszaélések megakadályozására, a volt magyar közalkalmazottak helyzetének rendezésére és a kivételes intézkedések megszüntetésére vonatkoztak. Tehát a paktumban a magyar szavazatokért cserében - az állampolgári jogegyenlőség elve alapján - Gogáék a kisebbségi sérelmek orvoslását ígérték kormányzati pozícióba kerülésük esetére. A titkos megállapodás 1925 tavaszán került nyilvánosságra, amikor a szászrégeni parlamenti pótválasztáson a magyar választók Octavian Gogára adták le szavazataikat, míg a csíki szenátorválasztáson Averescu pártja Gyárfás Elemér jelölését támogatta. Ez a választási szövetség az erdélyi szavazatokon kívül elsősorban azért volt fontos Averescu számára, hogy igazolja a király előtt: rendezni tudja a magyar kérdést, tehát kormányképes. Az OMP-nek elsősorban azért volt szüksége román szövetségesre, hogy kiegészíthesse a választói névjegyzékeket, vagyis szavazóbázisa részt vehessen a választásokon. S épp azért eshetett a választás Averescura, mert a törvényhozásbeli két magyar képviselő eltérő román pártorientációjával szemben legkevésbé ez veszélyeztette a pártegységet, és a két másik nagy párttal ellentétben, épp ennek a tömörülésnek volt a legkevésbé érdekeltége Erdélyben. A paktum csak újabb választási szövetség után (1926. május) került a megvalósulás közelébe.

b) Nagy-Románia létrejötte után az egyes tartományokban, bizonyos módosításokkal, az addig hatályos közigazgatási törvények maradtak érvényben. Az egységes közigazgatást a liberális kormányzat az 1925. júniusi, a közigazgatás egységesítéséről szóló törvénnyel kívánta létrehozni. A törvényjavaslat elfogadása után helyhatósági választásokat írtak ki 1926 februárjára. A Nemzeti Liberális Párt vezetői jól tudták, hogy az erdélyi társadalom- és településszerkezeti viszonyok miatt a rivális Román Nemzeti Párt itteni győzelmét csak a magyarokkal együttműködve lehet megakadályozni. Ezért 1925 végén először Gyárfás Elemérrel vették fel a kapcsolatot, de ő egy az egyben a Néppárttal a csucsai paktumban már rögzített egyezség elfogadását kérte Tatarescutól, aki erre nem volt hajlandó. Majd decemberben Constantinescu és a Bernády György vezette küldöttség között folytak tárgyalások.²⁵ A létrejött megállapodástervezet konkrétabb volt a csucsai paktumnál. Sikertelenül elérni, hogy a liberálisok még a választások előtt meghozzanak egy sor intézkedést. A tárgyalások vége felé, 1926. február 1-jén Ugron István felmondta a csucsai paktumot.

Azonban közvetlenül a megállapodás megkötése előtt a paktum kitudódott, és erre hivatkozva a liberálist párt vezetői nem vállalták a tervezet aláírását. Válaszul Ugron az együttműködést a helyi tagozatokra bízta, míg Bernádyék a kormánypárttal közös listák összeállítását támogatták. Az utóbbi döntést erősítette az a tény is, hogy sürgősen le kellett tenni jelölőlistánként 100-100 ezer leit, de az OMP helyi szervezetei nemigen rendelkeztek ekkora összeggel, amelyet közös lista esetén a kormányzó párt fizetett volna.²⁶ A választás komoly sikert hozott az OMP számára: 49 erdélyi városból 30-ban a magyarok által támogatott lista győzött. Emellett a kormányzó párti adminisztráció a magyar sérelmeket orvosolva kiegészítette a választói névjegyzékeket, és ezzel a pártvezetés széles körű legitimitáshoz jutott: senki sem mondhatta többé, hogy az OMP csak a magyar urak pártja.

c) A választásokat követően azonban az erkölcsileg lejáratódott kormányzó párt vezetője benyújtotta lemondását (1926. március 27.). Három nap múlva a király Averescut nevezte ki miniszterelnökké, és az új kormányban Octavian Goga kapta meg a belügyi tárcát. Rövidesen új parlamenti választásokat írtak ki. Mivel a Néppárt erdélyi támogatottsága 1923-hoz képest nem változott, újra felvették a kapcsolatot az OMP-vel. Ugron István, a csucsai paktum felmondója az új helyzetre hivatkozva lemondott a párt vezetéséről; ideiglenes elnökként Bethlen György váltotta fel.²⁷ A két párt tárgyalásai során a csucsai paktumból választási kartellt csináltak. A végrehajtandó feladatokat három csoportba sorolták: még a választások előtt teljesítendő kérésekre, általános alapelvekre, valamint megoldásra váró helyi szintű problémákra. A megállapodás eredményeként 15 magyar képviselő és 12 szenátor jutott be a parlamentbe. Azonban Gogáék a liberálist párti államapparátus ellenállása és a többi román párt vádaskodásai miatt - még nemzetárulással is megvádolták őket - szinte hozzá sem kezdtek a kartellben tett ígéreteik megvalósításához.

d) Az utolsó paktumra 1938 februárjában került sor, amikor a király a Vasgárda vitorlájából azzal próbálta kifogni a szelet, hogy az Averescu Néppártjából Cuza antiszemita Nemzeti Keresztény Pártjához csatlakozott Octavian Gogát nevezte ki kormányfővé (1937. december 18.). Rövid kormányzásának legfontosabb intézkedése az állampolgárságok felülvizsgálatáról szóló törvény volt. Ennek értelmében a zsidók állampolgársága hivatalból felülvizsgálendő, de a törvény lehetőséget ad arra, hogy feljelentésre bárki állampolgárságát megkérdőjelezzék. Ezt követően a magyarok ellen is megindultak a feljelentések.²⁸ Így ez a kormányzat sem volt népszerű a magyarság előtt. Gogának ellenben szüksége volt a magyarok és a németek választási támogatására a meggyőző tengelyhatalmi külpolitikai orientáció biztosítása érdekében. Bethlen György azonban kitartott az önálló politizálás mellett, és ezzel komoly engedményekre kényszerítette a kormányzatot. A megállapodás különböző szakminiszterekhez küldött emlékiratokból állott, illetve Goga elismerte a magyarság „népszemélyiségét” (kollektív jogalanyiságát). Mindez még nem lett volna elég a választási együttműködéshez a bukaresti magyar nagykövet (Bárdossy László) nyomásgyakorlása nélkül.²⁹ Az Intézőbizottság ellenállását az OMP elnöki tanácsának sikerült megtörnie, amely megszavaztatta a megállapodást. Mielőtt azonban a határozatot nyilvánosságra hozták volna, megbukott a Goga-kormány is (1938. február 10.).

Az OMP integrálódása a romániai politikai életbe 1922-1928 között következett be. 1922-ben Bratianu még hallani sem akart külön magyar pártról. 1923-ban a csucsai paktum világossá tette, hogy a két nagy párt harcában kellenek a magyar szavazatok, amelyeket csak egy önálló magyar politikai szervezet tud összegyűjteni. 1924-ben már a Nemzeti Liberális Párt is hajlott volna a tárgyalásokra, de „a magyar urak” vezető szerepét az együttműködés akadályának tekintette.³⁰ A következő két évben pedig kiderült, hogy a Román Nemzeti Párttal szemben a Néppártnak és a liberálisoknak a vezetéstől függetlenül szükségük van a magyar szavazatokra. 1927-re jutott el mindkét nagy párt odáig, hogy kivonja a magyar kérdést az egymással folytatott politikai küzdelemből.³¹

A paktumok fontossága egyrészt abból adódik, hogy elfogadtatja az OMP-t mint a romániai magyarság képviselőjét az ország belpolitikai életében, másrészt érdekérvényesítésre ad lehetőséget a parlamenti munka, leginkább a bukaresti OMP-iroda létrehozásával.

2. *Kisebbségi blokk létrehozása.* A romániai kisebbségek parlamenti együttműködése kézenfekvőnek tűnt a húszas évek elejétől kezdve. Csakhogy a német, illetve a zsidó pártok nem akarták a magyarokkal való együttműködés miatt az irredentizmus vádját is magukra venni. A Zsidó Nemzeti Párt a magyar zsidóság megnyerésére irányuló törekvései miatt egyébként is konfliktusba került az OMP-vel.³² A németek pedig, történelmileg kialakult kisebbségi stratégiájukat követve, kormányközeli politikát folytattak, ezáltal akartak kedvező pozíciókat szerezni, kivételes elbánásban részesülni. Külön konfliktusforrást jelentett az elmagyarosodott szatmári svábok kérdése, akiket román kormánytámogatással próbáltak visszánémetesíteni.³³ A németországi és a romániai német politikusok egyébként néhány esetben az erdélyi magyar vezetőket kérték - a romániai együttműködésért cserébe -, hogy járjanak közben a budapesti kormányzatnál a magyarországi németek ügyében.³⁴ Mindezek az ellentétek azonban háttérbe szorultak az 1927. júliusi választások alatt. A liberálisok csak parlamenti helyeket és semmiféle kisebbségpolitikai változást nem ígértek az OMP-nek. A Nemzeti Parasztpárt iránt pedig nagy volt a magyar szavazók ellenszenva a földreform folytatásáról elterjedt hírek miatt, illetve azért, mert a liberálisok írták ki a választásokat, s így roppant kicsi volt az esély a parasztpárti győzelemre; ha az OMP velük együtt indul, még inkább kihívja a kormányzó párt haragját.³⁵ Az addigi eredményeket keveslő reformcsoport kritikája még óvatosabbá tette a pártvezetést újabb paktumok létrehozásával kapcsolatban. A kormányzó Nemzeti Liberális Pártot a német választók sem fogadták el szövetségesként, több évszázados autonóm intézményeik elleni támadásai miatt. Másrészt az új választási törvény előírta, hogy a parlamentbe jutáshoz - egy-egy pártnak - az országos szavazatok minimum két százalékát, vagy egy megyében abszolút többséget kell szereznie. A már megszokott kormányzati választási visszaélések miatt egyik kisebbségi párt sem lehetett biztos abban, hogy a feltételeknek meg tud felelni. Így 1927 júniusában Bethlen György és Hans Otto Roth, a német párt vezetője választási kartellt írt alá. A július 7-i, illetve 10-i választások a várt visszaélések közepette lezajlottak, s a paktum még így is 15 mandátumot hozott, amely 8:7 arányban oszlott meg a magyar és a német párt között (miközben körülbelül kétszer annyi magyar élt Romániában, mint amennyi német). A kisebbségi blokk 1928 őszén, Maniu miniszterelnöki kinevezését követően, a Parasztpárttal kötött - Brandsch Rudolf közvetítette - paktum után felbomlott. Ez a fajta kisebbségi politizálás, mely Európa több országában jól működött, Romániában a magyar kisebbség sajátos helyzete (a többiekénél lényegesen magasabb lélekszáma, nagy regionális befolyása, az anyaország nyíltan vállalt revíziós jövőképe, a sajátos zsidó kettős identitás) miatt nem vált maradandó parlamenti politizálási módszerré.

3. *Önálló magyar kisebbségi politizálás.* 1928-tól kezdődően az OMP egyedül indult a választásokon. A parlamentben minden kérdésben markánsan megfogalmazott álláspontot képviselt.³⁶ A törvényhozásbeli munka irányítója, Willer József így foglalta össze tevékenységüket: „1. a román parlamentben hangot adunk a magyar kisebbség törekvéseinek, óhajainak, panaszainak, és a törvényhozás munkáját az ország egyetemes érdekeinek szem előtt tartása mellett iparkodunk összhangzásba hozni a magyarság nemzeti fennmaradására és gazdasági boldogulására irányuló természetszerű törekvéseinkkel; 2. a kormánynál és az alája rendelt központi és vidéki hatóságoknál eljárunk a nemzet egyetemét és testvéreink jogos magánérdekeit érintő ügyekben; 3. a román közvéleményben állandó érintkezés révén rokonszenvet igyekszünk kelteni a magyar kisebbség iránt, megismertetve nemzeti, kulturális és gazdasági célkitűzéseinket, amelyek teljesen fedik az államnak magasabb szempontból felfogott érdekeit; 4. saját népünk lelkében ébren kell tartanunk a nemzethűséget és a

kultúránkhoz való ragaszkodást, testvéreinket törvényes kötelességeikre és jogaikra ki kell oktatnunk, buzdítással, tanáccsal és támogatással átsegítve őket a rájuk nehezedő sokféle megpróbáltatáson.”³⁷ Mindezt a húszas évek végén már nem mint a budapesti kormányzat megbízottai, hanem mint a romániai politikai választásokon megméretett képviselők teszik, azaz nem magyarországi, hanem (erdélyi) magyar politizálást folytatnak.

Az OMP önálló politizálásának másik területe: a nemzetközi kisebbségvédelmi munka. Az Európai Nemzetkisebbségek Kongresszusain (1925-1937) minden évben részt vettek az erdélyi magyar delegátusok, legtöbbször Balogh Arthur és Jakabffy Elemér. A kongresszusokon zajló elméleti vitákban a két legnagyobb európai nemzetkisebbség, a németek és a zsidók között a magyarok gyakorlatiasságukkal és a nemzetiszocializmussal szembeni elv kiállásukkal nagy tekintélyre tettek szert. Az 1919-es, Románia által aláírt párizsi kisebbségvédelmi szerződés alapján az erdélyi magyarság képviselői 34 panaszt nyújtottak be a Népszövetség titkárságához, amelyek főként a földreformmal, valamint a kisebbségi oktatásügyi sérelmekkel foglalkoztak. Az eljárás rendjéből következően a beadott panaszokból csak kettő jutott a Népszövetség Tanácsa elé, a többit a kisebbségi bizottság jelentésével lezárták tekintették. Az előbbieket, a csíki magánjavak és a bánági telepések ügyét is csak felemás módon rendezték.³⁸

A harmincas évek romániai politikai életét II. Károly király és a két nagy párt, valamint a Vaszgárda közötti harc határozta meg. Ebben a helyzetben a nemzetállam magyarságpolitikáját az antirevizíós mozgalomként identifikált, a magyarság pozícióinak megsemmisítését célul kitűző gyakorlat jellemezte. Az OMP mindvégig védekezésre kényszerült a legotrombább vádakkal és a diszkriminatív törvényhozással szemben. Ezért a párt vezetői a kisebbségi kérdést mindenképpen ki akarták vonni a romániai pártpolitikai küzdelmekből.³⁹ Egyrészt azért, hogy a gazdasági válság időszakában a különböző pártok tehetetlenségükben ne használhassák fel eszközül a kisebbségellenes propagandát. Másrészt szerettek volna egy irányadó kisebbségpolitikai dokumentumot (törvény, parlamenti állásfoglalás stb.) kikényszeríteni, amelyre nemzetközi fórumokon is lehet hivatkozni. E téren azonban kudarcot vallottak, mert a valójában Nagy-Románia modernizációjáról szóló vitákat nemzetiségpolitikai, az integritás védelméről folyó parlamenti és sajtópolémiaikba fojtották. E politizálási mód legfőbb eredménye az önálló magyar politikai közösség (egységének) fennmaradása és a kisebbségellenes intézkedések egy részének megakadályozása.

4. *Részvétel a korporatív politikai rendszerben.* 1938. március 31-én királyi rendelettel törvénnyel feloszlatták a romániai politikai pártokat és egyesületeket. A királyi diktatúrában létrejött (1938. december 16.) Nemzeti Újjászületés Frontjába az OMP volt vezetőivel, a magyar püspökökkel, illetve Bánffy Miklóssal és Szász Pállal folytatott tárgyalások után a magyarság egésze belépett. Az 1939. január 17-én aláírt megállapodás szerint a magyarok településenként külön osztályokat létesítenek, szakmai szervezeteik szintéri belépnek az országos szakmai testületekbe, valamint egy összefogó gazdasági-társadalmi-kulturális szervezetet hozhatnak létre. Az utóbbiról Bethlen György és Bánffy Miklós másként vélekedett. Bethlen szerint az adott körülmények között oktrojált szervezetre nem volt szükség. Ezzel szemben Bánffy Miklós fontosnak tartotta a magyarságnak mint népközösségnek az elismerését és megszervezését. Így 1939. február 11-én az ő vezetésével megalakult Kolozsváron a Romániai Magyar Népközösség (RMN). Az alapszabály szerint a népközösség a román állampolgárságú magyarok összessége. Az RMN „a romániai magyarság egyetemének általános nemzeti képviselője és népi munkaközössége”.⁴⁰ Célja „kulturális, gazdasági és szociális téren a Romániában élő magyarok egységes képviselője, érdekeinek megóvása és előmozdítása. Ennélfogva feladata keresztény szellemben ápolni a magyar kultúrát, megvédeni és kielégíteni a magyar nép gazdasági érdekeit és szociális szükségleteit.”⁴¹ Az RMN-ben budapesti beleegyezéssel az OMP volt vezetői is szerepet vállaltak, Bethlen György és Jakabffy Elemér kivételével. A helyi szervezetek megalakulása

során Kolozsváron, valamint Maros-Torda, Csík, Udvarhely, Brassó megye kivételével az OMP régi vezetése kezében maradt a hatalom, de előfordult, hogy a párton belüli második vonal került a MNK-ban előtérbe. A szervezést egyrészt az „új” magyar közéleti generáció (Bánffy Miklós, Szász Pál, Jósika János, Konopi Kálmán, Mikó Imre, Szentkereszty Béla, Teleki Ádám, Teleki Ernő, Kemény János, Tamási Áron, Jelen Gyula, Szolnoky Gyula), másrészt a magyar történelmi egyházak élére került új püspökök (Márton Áron, Vásárhelyi János, Varga Béla) végezték.⁴²

A RMN népszervezése a következőkre terjedt ki.

a) Kezdeményezte az úgynevezett szomszédsági vagy tízes szervezet létrehozását, amely a szolidaritás elvére épülő társadalmi nyilvántartó rendszer volt.⁴³ A régi székely tízes szervezet alapján 5-12 család alkotott egy szomszédságot, ezek vezetője a tízedes volt. 10-20 ilyen szomszédság egy főtized alatt egyesült, és kerületet alkotott. A gazdagabb kerületek segítettek a szegényebbeket, az önként felajánlott tagdíjakból támogatták a rászorulókat. Az egyes szakmák dolgozói önköltségi árú vagy ingyenes szolgáltatással támogatták az RMN-hez tartozókat (orvosi és gyógyszerellátás, jogsegélyszolgálat, gyerekgondozás stb.). 1940 tavaszára a szomszédsági szervezeteknek már 140 ezer tagjuk volt. Legerősebb hálózatukat Kolozsváron építették ki.

b) A magyarság társadalmi életének megszervezésére szakosztályokat hoztak létre, amelyek az OMP tanácsadó, szakértő, program-előkészítő szakosztályaitól eltérően, a tényleges napi szervezőmunkát végezték. A közművelődési szakosztály Jósika János elnökletével irányította a kultúregyesületek munkáját (Kemény János), a Dalosszövetség és a Zenekonzervatórium tevékenységét (Inczedy Jocksmann Ödön), felügyelte az irodalmi életet (Tamási Áron), a színházak működését (Jelen Gyula) és a sportmozgalmakat (Máriaffi Lajos). A gazdasági szakosztály Szász Pál vezetésével működött. Ezen belül a ipari ügyek előadója Teleki Ádám, a kereskedelmi ügyeké Teleki Ernő volt. A társadalmi szakosztály vezetését Kós Károly vállalta a vásárhelyi találkozón fontos szerepet betöltő Hitel csoport tagjaival. (A társadalomszervezés előadója: Albrecht Dezső; a közművelődésé: Kéki Béla; a gazdaságé: Demeter Béla; a jogi ügyeké: Asztalos Sándor; a statisztikáé: Vita Sándor.) Az RMN jogtanácsosa: Tusa Gábor, a központi adminisztráció vezetője: Grois László, a bukaresti iroda vezetője, a kormánykapcsolatok fenntartója: Mikó Imre. Ezzel a személyi háttérrel gyakorlatilag a harmincas évek OMP-jének reformerői kerültek az RMN-ben vezető pozícióba.

c) A királyi diktatúrát meghatározó korporatív rendszeren belül a népközösségnek sikerült elérnie a magyar szociáldemokrata munkásság integrálását, mivel ebben az időszakban már a román munkásság is nemzeti alapon szervezkedett. Az Erdélyi Magyar Gazdasági Egyesület Szász Pál vezette, több mint 40 ezer gazdálkodót tömörítő szervezete pedig a földművelő magyarságot hozta az RMN-be. A magyar kisiparosokat az Országos Magyar Iparos Egyesület létrehozásával (1940. január 28.) szervezték meg.

Mindezen imponáló eredmények ellenére az első bécsi döntés után rohamosan romlott a magyarság jogbiztonsága Romániában. Az RMN erejének jó része a mindennapossá vált sérelmek (hivatali áthelyezések, állampolgársági kérdések, közmunka- és rekvirálási kényszer stb.) megelőzésére és orvoslására „pazarlódott” el. A szervezet tevékenységét 1940 májusában a kormány jelentősen korlátozta. Júniusban, a Nemzeti Újjászületési Front Nemzet Pártjává történő átalakításakor a magyarság kimaradt az új szervezetből.

A Népközösség jelentősége az volt, hogy bebizonyította: kritikus helyzetben a magyar politikai elit olyan tartalékokat tudott mozgósítani, amelyeket a korporatív rendszer előnyeivel együtt felhasználva önálló közösségként szerveződhetett meg, paradox módon a diktatúra körülményei között. (Ugyanígy paradox módon ez az időszak adott lehetőséget olyan baloldali személyiségek bekapcsolódására a magyar közélet vezetésébe, mint Takács Lajos és Kurkó Gyárfás.)⁴⁴ A látványos elitcsere ellenére a szomszédsági szervezet

létrehozásán túl az ostromállapot körülményei között tevékenysége - ugyanúgy, mint az OMP-é - sérelmi kisebbségvédelemre korlátozódott.

Társadalompolitikai stratégiák

1. *Belső önszerveződésnek* neveztem el azt a tevékenységi kört, amely a romániai magyarság társadalmi életének intézményesülését eredményezte. Az egyik csoportot az egyházakhoz kötődő oktatási intézményrendszer, a kollégiumok, egyesületek jelentik, a másikat az önálló egyesületi élet intézményei, a harmadikat pedig a magyar kisebbség önálló fórumai, belső nyilvánossága.

a) A romániai magyarság legelterjedtebb intézményrendszere, az egyházközségek mellett, az *egyházi iskolahálózat* volt.⁴⁵ Az impériumváltás időszakában a nagyszombati Kormányzótanács (tagjai az erdélyi románság vezetői) úgy képzelte, hogy a kisebbségek oktatását a Magyarországon

kialakult módon, az egyházak közreműködésével fogják biztosítani.⁴⁶ Ezért, miután a magyar oktatási intézmények több mint háromnegyedét megszüntették vagy román tannyelvűvé alakították, engedélyezték a magyar egyházak iskolaszervezését. Már az 1919-20-as tanévben 403 új elemi, 33 polgári, 7 felső kereskedelmi iskolát, valamint 7 liceumot, 4 tanítóképzőt és 1 polgári felső tanítóképzőt létesítettek az egyházak.⁴⁷ A redukciós (1920-1922), majd diszkriminatív (1923-1940) iskolapolitika változó körülményei között, 1926-27-ben is majdnem 600 iskolát tartottak fent az erdélyi magyar egyházak.⁴⁸ Az iskolafenntartást az állam nem támogatta, azt az egyházak és a kisebbségi társadalom „gazdálkodta ki”. Az egyetemi képzést, önálló magyar intézmény hiányában, a Kolozsváron létrehozott egyházi kollégiumok közös irányításával próbálták megoldani. 1928-ban a református, a katolikus és az unitárius egyház, valamint az OMP képviselőiből úgynevezett Tanulmányi Bizottság alakult. Az egyházak tanulmányi felügyelőjévé György Lajost nevezték ki, aki rövid időn belül a román egyetemen tanuló magyar diákok számára az egyházi kollégiumokban szakonként több szemináriumot is szervezett volt magyar egyetemi tanárok közreműködésével. Gyakorlatilag az egyházi kollégiumban élő, illetve valamelyik egyháztól vagy az OMP-től ösztöndíjban részesülő diákoknak részt kellett venniük ezeken a szemináriumokon.⁴⁹ Mai értelemben egyfajta alternatív egyetemet tartottak fent az egyházi kollégiumok szervezésében.

Az egyházak legelterjedtebb társadalmi szervezetei a *felekezetenkénti nőszövetségek* voltak. A Román Nők Nemzeti Tanácsának Kongresszusán 1925 októberében 75 erdélyi magyar nőegyesület megalakította a Magyar Nők Központi Titkárságát. Ez szervezte meg 1928 novemberében az Erdélyi Magyar Nők és Jótékony Egyesületek Első Kongresszusát, amelyen 107 nőegyesület csatlakozott a Központi Titkársághoz.⁵⁰ Közülük a legnagyobb szervezet a katolikus egyházhoz tartozó Szociális Testvérek Társasága, mely hivatásos alapon foglalkozott lelki gondozással és családvédelemmel. Ez a Katolikus Nőszövetség része volt, mely különböző szakosztályokban tevékenykedett. Szociális munkája: szegénységélyezés, családvédelmi és nyaraltatási akciók, a leánykereskedelem megakadályozásának és a cseléd lányok erkölcsi felvilágosításának megszervezése. A Református Nőszövetség, amely 1930-ban 444 egyházközségben mintegy 12 ezer taggal működött, célja a hitélet öntudatos tétele és a szeretetszolgálati munka volt. Az Unitárius Nők Szövetsége 42 egyházközségben tevékenykedett. Célja a kölcsönös buzdítás, segítség és együttműködés, hogy minden nő jótékonyan teljesítse a maga vallási, erkölcsi, családi, társadalmi és nemzeti kötelességét.

A Központi Titkárság - amelynek vezetősége befolyásos közéleti személyiségek feleségéből állt⁵¹ - eljár az illetékes hatóságoknál különböző jótékonsági egyesületek érdekében, a család-, anya- és nővédelem terén felvilágosító munkát végzett, fellépett a magyar nyelvű lányoktatás érdekében, nyaralásokat, segélyezéseket, iskolatámogatást

szervezett. De mindezekon kívül e nőszövetségek igazi jelentőségét az adta, hogy a szinte folyamatos erdélyi ostromállapot körülményei között is fenntartották a magyar társas élet intézményeit, például a bálakat. A román hatóságok jóval előzékenyebben viszonyultak hozzájuk, mint más kisebbségi szervezetekhez, így rendezvények szervezésére is könnyebben kaptak engedélyt. Egyben bizonyos tiltakozások képviselőiként és az OMP választási aktivistáiként is működtek.

A református egyház társadalmi szervezete a Férfiszövetség volt, ez adta ki a *Kiáltó Szó* című folyóiratot. A református írókat és művészeket pedig a Károli Gáspár Irodalmi Társaság akarta egy táborba tömöríteni. Jóval jelentősebb az 1921-ben alakult Erdélyi Római Katolikus Népszövetség, melynek 1937-ben több mint 21 ezer tagja volt, 76 legényegyletet, 36 énekkart, 11 zenekart, 6 olvasókört, 2 napközi otthont, 10 sportegyesületet, valamint szegénygondozó, pedagógiai, orvosi, főiskolás, kulturális és sajtószakosztályt tartott fenn. 1928-ban alakult meg az Erdélyi Katolikus Akadémia, mely tudományos, szépirodalmi, társadalomtudományi-publicisztikai szakosztályt működtetett.⁵²

b) A nagy múltú erdélyi magyar közművelődési egyesületek munkája ebben az időszakban leginkább az intézmények értékeinek megőrzésére korlátozódott. Az Erdélyi Múzeum Egyesület (EME) könyvtárát és gyűjteményeit a kolozsvári tudományegyetem használta, de ezért nem fizetett bérleti díjat. Az egyesület két adományingatlan bérbeadásából tartotta fenn magát. Önálló jogi személyként csak 1924-ben, illetve 1926-ban ismerték el. A Kultuszminisztérium felügyelete alatt állt, mely 1925-től kormánybiztost nevezett ki ellenőrzésére. Mivel az alapító, gróf Mikó Imre célkitűzései közül a múzeum és a gyűjtemények fenntartását nem lehetett megvalósítani, az EME leginkább tudományos ismeretterjesztéssel foglalkozott. A négy szakosztály (bölcészeti, nyelv- és történettudományi, orvostudományi, természettudományi, jog- és államtudományi) 1913 után 1930-ban kezdett újból vándorgyűléseket szervezni. Az egyesület mintegy ezer taggal működött. A felolvasásokon kívül legfontosabb tevékenysége az *Erdélyi Múzeum* című tudományos folyóirat kiadása volt.⁵³ Az Erdélyi Közművelődési Egyesület (EMKE) anyagi háttere a hatalomváltással szinte teljesen megszűnt, önálló jogi személyként csak 1935-ben ismerték el, alapszabályzatát is ekkor fogadták el. A két világháború között névleges tevékenységet folytathatott.⁵⁴ Az 1844-ben alapított Erdélyi Gazdasági Egyesületnek 1936-ig, amíg Szász Pál át nem vette az elnökséget, nem voltak falusi tagozatai. Ezt követően elsősorban a vidéki kisgazdaságok érdekeire figyelve és azokat képviselve az egyesület széles körű felvilágosítómunkát kezdeményezett. Néhány év alatt majdnem 40 ezer gazdát szervezett soraiba.⁵⁵

Az *Erdélyi Magyar Évkönyv* szerkesztői 1929-ben 195 erdélyi magyar olvasó- és társas körről tudtak mintegy 16 ezer taggal. Közülük mindössze 14 alakult 1919 után. Így ezen intézmények többsége háború előtt alapított kaszinó, illetve iparos- és olvasóköri. A közösségi életnek inkább csak kereteit, hagyományait tartották fenn, de nem rendelkeztek nagyobb mozgósítóerővel.⁵⁶ Ezzel szemben igen intenzíven szervezkedtek a dalegyesületek: 1930-ban 160 működött, közülük 150 tagja volt a Romániai Magyar Dalosszövetségnek. (Az 1919-es, valamivel több mint ezres tagság a harmincas évekre meghétszereződött.) A rendszeres kerületi versenyek mellett 1923 és 1938 között hat alkalommal rendeztek országos seregszemléket. A szövetség elnöke, Inczedy Jocksmán Ödön egyben az OMP ügyvezető alelnöke, így a szervezet, a nőszövetséghez hasonlóan, szorosan kapcsolódott a párthoz.⁵⁷

1924-től az OMP mellett egy - mai szóval élve - szellemi műhely működött, amely a *Magyar Nép* és a *Pásztortűz* című lap köré csoportosulva az „erdélyi magyar nép” társadalmi, erkölcsi, közművelődési és gazdasági megszervezését tűzte ki célul.⁵⁸ A György Lajos és Gyallay Domokos vezette kör programszerűen tanulmányozta a szász és sváb önszerveződés történetét és működését, kapcsolatokat épített ki a korabeli szász és a román progresszióval, elkezdte a magyar kisiparosság szövetkezeti alapon történő megszervezését. Ez a társaság

dolgozta ki a már említett magyar egyetemi-kollégiumi képzés programját, kezdeményezte a kolozsvári magyar egyetemisták nyilvántartását, a teológushallgatók gazdasági és társadalomtudományi képzését. Ebbe a csoportba tartozott Fritz László, az OMP statisztikai osztályának megteremtője, a korszak legfontosabb erdélyi magyar vonatkozású adatgyűjteményeinek összeállítója.⁵⁹ György Lajos *Pásztortűz* szerkesztése mellett a katolikus líceum könyvtárát is vezette (itt valamennyi korabeli, Magyarországon megjelent tudományos munka hozzáférhető volt), és az első évtizedben összeállította az erdélyi magyar irodalom és könyvkiadás évenkénti bibliográfiáját.⁶⁰ Gyallay a magyar egyetemistáknak tartott nép- és faluismereti szemináriumok mellett megjelentette a *Magyar Nép* című hetilapot (1921-1944). A 16-18 ezer példányban megjelenő újság a falusi gazdálkodók, városi kisiparosok és kereskedők igényeit szolgáló, ismeretterjesztő, gazdasági felvilágosító lap volt, s mindvégig az OMP politikáját népszerűsítette.⁶¹

Egy másik, az előbbi körhöz is kötődő kezdeményezés Sulyok István nevéhez fűződik: 1928-1931 között sikertelen kísérletet tett először az EMKE átalakítására, majd a Juventus Iroda létrehozásával egy, a szászokéhoz hasonló kultúr hivatal alapítására. Ez a két-három évig tevékenykedő intézmény minden, az erdélyi magyarságra vonatkozó statisztikai adatot, helyzetjelentést, testületi információt gyűjtött. Ezzel szakanyagok, kérelmek, beadványok szakértői háttérét szerette volna megteremteni. Anyagiak hiányában mindebből „csak” egyetlen dolog valósult meg (714 adatgyűjtő munkájáé!): az *Erdélyi Magyar Évkönyv* (1931), a romániai magyarság viszonyainak mai napig legteljesebb számbavétele.⁶²

A harmincas évek ifjúsági és társadalmi mozgalmi szorosán kapcsolódnak ezekhez a húszas évek második felében kialakult önszerveződésekhez. Gyallay a falukutatás, a helyi társadalom megszervezésének egyik első propagálója, György Lajos pedig a *Hitel* nemzedékének, különösen Venczel Józsefnek és Kéki Bélának a kapcsolatteremtő támogatója.⁶³

A kisebbségi önszerveződés sajátos - teljesen feltáratlan - része az erdélyi magyar szabadkőművesek tevékenysége. A századfordulón élénk páholyélet folyt Nagyváradon, Aradon, Temesvárott, Kolozsvárott. 1905-ben alakult meg a marosvásárhelyi Bethlen Gábor páholy, Péterffy István orvos vezetésével. Az erdélyi szabadkőművesség vezetője, a brassói szász Servatius Lajos (volt alispán) rendszeresen eljár Bukarestben kisebbségi sérelmek orvoslása ügyében. Péterffy emlékiratában⁶⁴ a kolozsvári Unió páhollyal szemben a marosvásárhelyi páholyt tekintette a korabeli szabadkőműves kisebbségvédelmi munka központjának. Egyrészt azért, mert Kolozsváron volt az OMP központja, és így a két intézmény között rosszindulattal kapcsolatot feltételezhetek volna. Másrészt Marosvásárhelyen voltak olyanok a viszonyok, hogy a páholyon belül szabadon meg lehetett vitatnia problémákat. Kisebbségvédelmi tevékenységük karitatív munkából (egyetemi hallgatók segélyezése, középiskolások számára ruha és tandíj biztosítása, iskolás gyerekek tej- és kenyérellátása) és a „szabadkőműves alapon tárgyalható” (polgári és szabadságjogok megsértése) problémák kezeléséből állt. A legfontosabb „kijárások” (személyes kapcsolatok és beadványok révén): a román szabadkőműves páholyok segítségével sikerült az első nyelvvizsgákon több ezer magyar kiségzisztenciát átjuttatni; az esküt nem tett magyar köztisztviselők nyugdíját rendező törvényt eszközölték ki 1929-ben; a nemzeti munkavédelmi törvény hatásának minimalizálása érdekében⁶⁵ a magyar alkalmazottak elbocsátása ellen tiltakoztak a páholyok vezetői vállalatvezetőknél és helyi iparfelügyelőknél. A 48 tagú páholyt (30 magyar, 3 szász, 15 zsidó származású) protestáns elit irányította (tanárok, lelkészek). Tagja volt a társaságnak a Marosvásárhely magyar politikai és kulturális életében meghatározó szerepet játszó Bernády György és Molter Károly is.

c) Az erdélyi magyarság közvélemény-formáló, *belső nyilvánossága* a politikai napilapokban és folyóiratokban, valamint sajátos közéleti „belső parlamentjeiben” (az OMP

nagygyűlései, az Erdélyi Katolikus Státus Igazgatótanácsának és az Erdélyi Református Egyházkerület Igazgatótanácsának ülései) testesült meg.

Romániában a két világháború között, párhuzamosan és váltakozva 25-30 magyar napilap jelent meg. 1918-1924 között a legkorszerűbbnek tartott, polgári radikális irányultságú *Keleti Újság* a legnagyobb példányszámú, Kolozsváron Paál Árpád a szellemi irányítója. A lap újságíróinak egy része (Paál Árpád, Nyirő József, Kacsó Sándor, Zágonyi István) 1924-ben a kiadóval kialakult elvi ellentét miatt új lapot alapított, *Újság* néven. Ez azonban független hangvétele és gyorsan emelkedő népszerűsége ellenére töke hiányában 1927-ben tönkrement. Kolozsvár régebbi napilapja, az *Ellenzék* a húszas években polgári liberalizmusa, függetlenségpárti hagyományai miatt konzervatívabbnak tűnik a *Keleti Újságnál*. 1925-27 között az OMP hivatalos irányvonalát képviselte. Ekkor azonban az OMP megszerezte hivatalos lapjának a *Keleti Újságot*, így az *Ellenzék* Bánffy Miklós csoportja kezébe kerülhetett. Harmincas évekbeli szellemiségét Krenner Miklós és Szentimrei Jenő határozta meg, később az RMN hivatalos szócsöve. A harmadik igen fontos napilap, az *Erdélyi Lapok* 1932-től jelent meg Nagyváradon; a harcos katolikus sajtóorgánumot Paál Árpád szerkesztette. A harmincas évek közepétől, elsősorban Sulyok István publicisztikája és a körülötte kibontakozó sajtópolémia következtében, a lap egyre inkább jobbra tolódott. Ezzel szemben a *Brassói Lapok* az 1924-es igazgató-, majd tulajdonosváltással a harmincas évekre polgári radikális-baloldali, a szociális kérdésekre legérzékenyebben reagáló lappá vált Fűzi Bertalan, illetve Kacsó Sándor vezetésével.⁶⁶

A folyóiratok közül az OMP-hez legközelebb a már említett ismeretterjesztő *Magyar Nép*, a nemzetközileg is színvonalas kisebbségvédelmi periodika, a *Magyar Kisebbség* (1922-1942)⁶⁷ és a konzervatívabb erdélyi irodalmat képviselő *Pásztortűz* (1921-1944)⁶⁸ állt. Bánffy Miklós támogatásával indult útjára a legrangosabb erdélyi irodalmi folyóirat, az *Erdélyi Helikon* (1928-1944). A korszak irodalmi termésének legjava itt jelent meg. Betöltötte funkcióját: a romániai magyar irodalmi élet megszervezését. A harmincas évek társadalomtudományi-világnézeti vitáiban két folyóirat, illetve azok szerzői köre játszott jelentős szerepet. Az egyik az *Erdélyi Fiatalok* (1930-1940), amely a már kisebbségiként szocializálódott fiatal értelmiségiek nemzedéki lapjaként indult, a falu szociális problémáira figyelt, világnézeti semlegességet hirdetett, László Dezső és Jancsó Béla szerkesztette. A problémák szakszerűbb szociológiai, statisztikai, történeti vizsgálata érdekében Venczel József és Makkai László 1935-36-ban indította meg a *Hitel* című folyóiratot. „A valóságfeltárással, ami számukra az erdélyi magyarság gazdasági-politikai, társadalmi, művelődési viszonyainak ismeretét jelenti, a fiatal értelmiség népnevelésre való tudományos felkészítését kívánták szolgálni.”⁶⁹ A lap egyben válasz a baloldali politika, a kommunista párt felé is tájékoztató nemzedéktársak útkeresésére.

A belső nyilvánosság sajtón kívüli része a rendszeresen tartott tanácskozásokon jutott kifejezésre. Politikai értelemben az OMP 1924-től két évente megrendezett nagygyűlései a legfontosabbak. Ezekben a helyi szervezetek küldöttei megválasztották a párt intézőbizottságát (a helyeket a pártközpontban osztották el), és delegálták az elnöki tanácsot. A nagygyűlések legfontosabb hozadéka az egyes szakosztályok beszámolója és javaslatai, valamint a megyei tagozatok képviselőinek személyes találkozói.⁷⁰ Kevésbé ismertek a magyar egyházak vezető testületeinek éves tanácskozásai. A legfontosabbak az Erdélyi Református Egyházkerület Igazgatótanácsának és az Erdélyi Római Katolikus Státus Igazgatótanácsának évenkénti közgyűlései.⁷¹ Mindkét nagy múltú testületben a világiaké a többség, akik egyben a magyarság közéletének (így az OMP-nek) is meghatározó személyiségei. Az egyházfenntartás ügyei mellett itt hozták a legfontosabb oktatáspolitikai döntéseket. A határozatokat mindhárom esetben szűk körben készítették elő, így ezeknek a fórumoknak nem a döntések kialakításában, hanem legitimálásában volt szerepük. Jelentőségük mégis

abban rejlik, hogy a mindvégig hangsúlyozott „magyar egységet fenntartva sokféle érdeket sikerült a párt és az egyházak hatáskörében integrálni.

A belső nyilvánosságon belül a politikai természetű viták és érdekharok a húszas évek végére elcsitulak. (Bethlen György pártvezetői erényeinek⁷², valamint a „román népi demokráciához és a Iuliu Maniu politikájához fűződő illúziók szertefoszlásának köszönhetően.) Helyettük inkább eszmetörténeti, irodalmi vitákban próbálták tisztázni a sajátos erdélyi magyar értelmiségi szerep és identitás problémáit. A harmincas évek erősödő kisebbségellenes politikai hangulatával szemben pedig a magyar társadalom belső viszonyainak tisztázása, az ezeken való változtatás mikéntje került előtérbe.⁷³ Mellettük megjelentek egyértelműen ideológiai természetű konfliktusok is. (Például az *Erdélyi Helikon* és a *Korunk* rivalizálása, Kós Károly és Gaál Gábor vitája „az erdélyi gondolatról”, Kacsó Sándor és Sulyok István polémiaja a spanyol forradalomról.) Ezeket a vitákat alkalmi jellegű konferenciákon, az évenkénti marosvécsi helikonista írótalálkozókon, a népfrontos összefogást meghirdető Vásárhelyi Találkozón (1937) próbálták lezárni.

A belső önszerveződés intézményei a romániai magyarság önazonosságát, társadalmi pozícióit őrizték az impériumváltást követő új helyzetben.

Emellett integráló szerepüket betöltve, az OMP-t képviselőként elfogadva, az önálló politikai közösség belső stabilitását erősítették.

A következőkben még három ideológiai útkeresésre utalunk, amelyek a romániai kisebbségi kérdést mint társadalompolitikai problémát kívánták - különböző ideológiai alapokon - megoldani.

2. *A transzszilvanizmus*, ez az erdélyi magyar nemzeti kisebbség önazonosságát tudatosító ideológia, egyszerre jelentkezett különböző változataiban esztétikai programként, politikai elképzelésként és etikai gondolatrendszerként. Ideológiai tartalmát Fábrián Ernő a következőkben ragadta meg: „A transzszilvanizmus nem lett volna ideológia - tehát több, mint egyszerűen regionális öntudat-, ha nem olyan, részben valóságban gyökerező feltételezésekből indult volna ki, mint például a földrajzi környezet és a történelmi múlt által meghatározott »erdélyi lélek«, amely úgymond arra predesztinálja az Erdélyben együtt élő románokat, magyarokat, szászokat, hogy önállóságuk felett örközve végezzék közös dolgaikat. Ebből az előfeltevésekből következették, hogy Erdély múltjában sajátos humánus rejlik, amelynek felismerése és tudatosítása új életre keltheti az erdélyi kultúrát. A transzszilvanizmus épp a hagyományok alapján lehetségesnek tartotta a román nép és a kisebbségek megbékélését a közös feladatok vállalásában és az értékek cseréjében. ...a transzszilvanizmus a nemzetiségi azonosság megőrzését értékgazdagodásként és az interetnikus viszályok, konfliktusok feloldásával együtt sugallta.”⁷⁴ Azonban a sajátos erdélyi nemzetiségi együttélés hagyományának példaként állítása, a régió különállásának hangsúlyozása a bukaresti és budapesti nemzetállami törekvésekkel szemben mint mindig, ebben a korszakban is - a kormányzati hatalmon kívüliek ideológiája volt. Tamási Áron szerint a transzszilvanizmus „különböző fajok életének találkozása fenn az emberi magaslaton... Az erdélyiség gondolata az örök önállóság gondolata. És kérdem: Van-e a mi jövőnkre nézve más biztató és megnyugtató út, mint az önállóság útja? Az az út, amely két gyanakvó gondolat között... vezet el? Az az út, amelyet testvér és idegen egyformán rontanak, de amely egyedül és örök jusson a miénk! Ne bántsanak tehát minket és ne rontsák a mi egyetlen kálváriás utunkat, amíg ennek a helyébe csak temetőt, vagy maszlagot, vagy kábító délibábot tudnak adni csupán, de sohasem más utat, de még egy kicsi rongyos ösvénket sem.”⁷⁵

Ez az ideológia egyrészt az impériumváltás következménye, a „nagy magyar” tudattól megszabadult értelmiség azonosság- és közösségkeresése volt, másrészt elhatárolódás a horthysta Magyarország neonacionalista útkeresésétől és neobarokk világától. De mivel a húszas évek végére kiderült, hogy egyedül a román politikai közéletben súlytalan

szociáldemokráciával és kommunista csoportokkal lehetne szövetségre lépni, az irodalomban pedig elégtelenné vált csupán történelmi példákra hivatkozni, az egész ideológia egyfajta értéktételezéssé, magatartásmintává alakult át. Ebből a lehetetlen helyzetből az egyéni erkölcsi elvárásokon kívül a húszas évektől megfigyelhető európai nyitottságukkal törtek ki. Kuncz Aladár szerint „Erdélyből kell kiindulnunk, s egy szökkenéssel mindjárt olyan magaslatra kell emelkednünk, amelyről nézve az erdélyi sors világprobléma lesz”.⁷⁶ Ennek (és az első világháború előtti nyitott, magyar progresszió autonóm szellemisége továbbélésének) köszönhetően, sok vonatkozásban a korabeli erdélyi magyar szellemi élet korszerűbb, mint a magyarországi. Erre jó példa, hogy a magyar református teológiák közül ebben a korszakban a kolozsvári érintkezett legintenzívebben az új német teológiai irányzattal, a Barth által kidolgozott dialektikus teológiával. Ugyanilyen egyedülálló Ligeti Ernő *Független Újság* című hetilapjának (1934-1940) európai nyitottsága és frissessége. A transzszilvanisták két alapintézményükön, az Erdélyi Szépműves Céh könyvsorozatán és az *Erdélyi Helikonon* keresztül a kisebbségi magyar társadalom egészének olyan önazonosság-ideológiát adtak, mely pótolta a jövőképet. A második bécsi döntés után ehhez a gondolathoz visszatérve fogalmazta meg az erdélyi irodalom, az Erdélyi Párt és a *Hitel* köre a kisebbségi múltból és a regionális sajátosságokból adódó, Magyarországon belüli másféle politizálását.⁷⁷

3. *Baloldali orientáció.* A „baloldaliságot” mint kifejezést az ekkori kisebbségi közéletben sokféle értelemben használták. Először a viszonyítási pontokat kell tisztáznunk. Ha a budapesti hivatalos politikához hasonlítjuk Gyárfás Elemér, Hegedűs Nándor vagy Jakabffy Elemér megnyilatkozásait - akik az OMP felső vezetésébe tartoztak-, társadalmi érzékenységük, demokratikus gondolkodásuk révén (különösen a harmincas években) balra helyezkedtek el az anyaországi kormányzati politikusokhoz képest. (Miközben Gyárfást Erdélyben a konzervatív-katolikus álláspont képviselőjének tekintették.) Az előbbi erdélyi politikusokhoz viszonyítva Bánffy Miklós, Kós Károly, Krenner Miklós és az *Erdélyi Helikon* köre jóval nyitottabb szemléletet képviselt (de nekik nem kellett a romániai politikai kényszerpályán az egység megőrzése érdekében lavírozniuk). Az utóbbiaknál sokkal inkább a kisebbségi társadalom mindennapi viszonyait akarták átalakítani későbbi Vásárhelyi Találkozó nemzedékének csoportjai. E találkozó résztvevői között már ott voltak az OMP-vel nyíltan szemben álló kommunisták is.

Az OMP nem tudta és nem is akarta integrálni a nagyvárosi szociáldemokrata, szocialista értelmiséget és munkásságot. Egyrészt féltették pártjuk egységét (stabilitását), és félték a balratolódástól. Másrészt az irredentizmus vádjá mellé nem akarták a kommunizmus bélyegét is magukra venni. (A pártot már az is a kommunistaság gyanújába keverte, ha nagygyűlésén a munkásság képviselője felszólalt.⁷⁸) Az erdélyi munkásság 40 százaléka magyar nemzetiségű volt.⁷⁹ (Ez az arány a második világháborúig nemigen változott, mert a románság elsősorban hivatali pályára adta gyermekeit.)

A magyarságon belüli baloldali orientációt két részre oszthatjuk. A magyar munkásság döntő része a szociáldemokrata pártba és annak külön erdélyi szakszervezeteibe tömörült. A szociáldemokraták egyértelműen kiálltak a kisebbségi jogok védelme mellett, és konszolidált viszonyt alakítottak ki az OMP-vel.⁸⁰ Ennek ellenére Csehszlovákiával ellentétben, ahol a magyar szavazatok majdnem egyharmadát a szociáldemokraták, az agrárpártiak (kormánypárt) és a kommunisták kapták, az erdélyi magyarságnak csak töredéke szavazott a Romániában gyenge baloldali pártokra.⁸¹ Bázisukat mégis Erdély, Bukovina, Besszarábia nemzetiségek lakta területei jelentik. A baloldali orientáció másik része azokhoz a fiatalokhoz kapcsolódott, akik a magyarországi Bartha Miklós Társaság egy részéhez, a felvidéki Sarló mozgalomhoz hasonlóan (integrálásukra képtelen intézmények nélkül) balratolódva a kommunista mozgalomban találták meg helyüket. Kolozsvárott Antal Márk (a Tanácsköztársaság alatt közoktatási népbiztoshelyettes) szervezett a húszas évek második felében marxista szemináriumot, Bányai László, Csögör Lajos, Demeter János, Jancsó

Elemér, Méliusz József, Mikó Imre, Tamási Áron, Vincze János és mások részvételével. Ugyanígy nagy hatással volt a fiatalokra a *Korunk* (1926-1940) című folyóirat kezdeti nyitottsága és társadalmi érzékenysége.⁸² A kisebbségi fiatalok számára jövőképet jelentett a szocialista-marxista világnézet, az osztályviszonyok megváltozása. Az értelmiség egy részét az vonzotta, hogy ez volt az egyedüli nem etnikai párt, amelyik azt ígérte, hogy uralomra jutva megszünteti a kisebbségi jogfosztottságot, illetve a nacionalista elnyomást.

Az orientáció gyökere egyrészt abban keresendő, hogy a kommunisták társadalmi programja sokkal radikálisabb volt az OMP-énél. Másrészt a kisebbségi kérdés rendezésére a lenini önrendelkezés elvét ajánlották (amely elismerte az elszakadás jogát).⁸³ Az RKP kongresszusi határozataiban az önrendelkezési elv 1924-1932 között központi helyet foglalt el, de csak (a szovjet érdektérre) Besszarábiára és Bukovinára vonatkozott. Más országrészek elszakadásának lehetőségét nem mondták ki. 1933-tól, a magyar kommunista csoport intézményesülése után a kisebbségi gazdasági, politikai, oktatási érdekek támogatása került a kommunista propaganda középpontjába.

Az RKP V. Kongresszusán (1931) részletesen kidolgozták a párt álláspontját a nemzetiségi kérdéstről. Ebben a programban nemcsak a lenini önrendelkezési elvről, hanem a nemzetiségek helyzetének javításáról is szó volt. A nemzetiségek körében létrehozandó forradalmi mozgalmak céljának Bukovinában és Besszarábiában az elszakadás kivívását, Erdélyben ezenkívül még az OMP ellenzékének intézményesítését tekintették. A kommunisták a kisebbségi kérdést nem stratégiájuk, hanem taktikájuk részének tekintették: mindenkor alárendelték az osztályharcnak, a hatalom megragadása ügyének.

A RKP Központi Bizottságának 1932. szeptemberi ülésén döntöttek egy, az OMP-vel szemben álló lap megjelentetéséről. Ezt követően Demeter János kapott megbízást a *Falvak Népe* (1932. szeptember-1933. február) című lap kiadására. E lap olvasóiból jött létre a Falubarátok Szövetsége, majd hivatalosan is megalakult Országos Magyar Párt Ellenzéke (OMPE, 1933. június 19.). Programjukban harcot hirdettek egy olyan rendszer megteremtéséért, mely megszünteti a nemzeti viszályokat, fellép a fasiszmus, a szabadságjogok korlátozása ellen, a magyar közigazgatásért és jogszolgáltatásért; küzd a nemzetiségeket hátrányos helyzetbe hozó foglalkoztatáspolitiká ellen, az agrárreform-sérelmek korrigálásáért, magyar nyelvű állami iskolák, tanítóképzők és a kolozsvári egyetem magyar szekciójának létrehozásáért, a magyar intézményrendszer támogatásáért.⁸⁴ Egy év múlva a különböző kommunista csoportok fedőszerveként, Magyar Dolgozók Országos Szövetsége elnevezéssel (MADOSZ, 1934. augusztus, Marosvásárhely) létrehozták szervezetüket, Bányai László vezetésével. Programjukban önálló nemzetiségi szervezetekért és a román-magyar testvériségért léptek fel. Ugyanakkor elhatárolódtak a hivatalos magyarországi revizionista politikától, és elismerték a román nép történelmi jogát egész Erdélyre. 1935-ben - az RKP utasítására - a Petru Groza vezette Ekésfronttal létrehozták a romániai népfrentot, majd ebben a szellemben részt vettek a Vásárhelyi Találkozó kezdeményezésében és előkészítésében. A nagyobb nemzetiségi és nemzedéki befolyás megszerzése érdekében a kommunista kapcsolatairól közismert Bányai helyett Kurkó Gyárfást választották meg a szövetség elnökévé. 1937 novemberében tartották első országos nagygyűlésüket Brassóban. Különböző szakosztályok által összeállított programjuk a Vásárhelyi Találkozó határozataihoz való csatlakozáson túl az egyházak támogatására (és demokratizálására) és az Erdélyi Magyar Gazdasági Egyesület munkájában való részvételre szólítottak fel.⁸⁵ Az év végén - szintén a népfrent szelleméből kiindulva - felhívást intéztek az OMP-hez közös választási kampány érdekében.⁸⁶ Ez azonban visszautasításra talált a magyarság körében, elsősorban megütközést keltő csatlakozásuk miatt a román antirevizionista mozgalomhoz, másrészt és a RKP nyilvánvaló befolyása miatt is. A királyi diktatúra bevezetése után (1938. február 11.) a MADOSZ is illegálisba vonult. Ennek a körülbelül 100-200 fős baloldali orientációnak a hatása nem a harmincas években, hanem a

második világháború után jelentkeznek, amikor ez a csoport megszervezi a Magyar Népi Szövetséget.

4. *Jobboldali orientáció.* Míg a MADOSZ-bari vagy a *Brassói Lapokban* (Szentimrei Jenő, Kacsó Sándor) balról, addig a nagyváradi *Erdélyi Lapokban* (Sulyok István, Paál Árpád⁸⁷, Gyárfás Elemér) jobbról bírálták az OMP tevékenységét. Ez a katolikus egyházhoz szorosan kötődő újság, a harmincas években előtérbe került liberális, baloldali orientációjú sajtóorgánumokkal (*Brassói Lapok, Független Újság*) szemben, a sérelmi politika radikális híveként a német kisebbségpolitikát tekintette mértékadónak. E külön irányzat léte a korabeli napilapokat olvasva nyilvánvaló, de feldolgozása még várat magára.

Az alábbi három érvelési módot használják a leggyakrabban a román-magyar politikai és sajtóvitákban magyar részről összehasonlítási és hivatkozási alapként. Mindez nemcsak azért érdekes, mert a hivatkozás és összehasonlítás mindhárom esetben összekeveredik, hanem azért is, mert ezeket a toposzokat a közösség is magáévá tette.

1. A magyar kisebbségpolitikai önszerveződésének kezdetén a románság és a szászok első világháború előtti intézményépítését tekintettek modellértékűnek.⁸⁸ A parlamenti vitákban leggyakrabban az első világháború előtti erdélyi román nemzeti mozgalom célkitűzéseinek és az ahhoz rendelt érveknek a felidézésével igazolták, hogy a magyarság nem előjogokat kér.⁸⁹ Ezzel tükröt próbáltak tartani a volt magyarországi román politikusok elé. A sikertelenség oka, az ilyen típusú polémiák tanúsága szerint, az a történelmi tapasztalat, hogy a kisebbségből többségivé vált csoport nem teszi lehetővé, hogy az új kisebbség az övéhez hasonló erős nemzeti mozgalmat hozzon létre.

2. A Magyar Királyságon belüli erdélyi nemzetiségi viszonyokat rendszeresen a Nagy-Romániában kialakult helyzettel hasonlították össze. Ebből a magyarok szerint mindig a magyar nemzetiségpolitika került ki szabadelvűbbként, befogadóbbként.⁹⁰ Az összehasonlítást megkérdőjelezi az időbeli csúsztatás: az első világháborúval egész Európában megváltozott állam és társadalom egymáshoz való viszonya. Másrészt mindkét oldalról többször elhangzott, hogy a kisebbségi kérdést megoldották. Csakhogy Európa egyik első, nagyvonalú nemzetiségi törvénye, amely 1868-ban Magyarországon született meg, már nem lehetett hivatkozási alap, ha az adott kisebbség ezt már létrejötté idején sem tartotta kielégítőnek (mert már nem kulturális, hanem politikai közösségként gondolkodott önmagáról). De ugyanígy hiába írják a román szerzők, hogy a magyarság megmaradt pozícióiból adódóan még mindig privilegizált csoport a két világháború között Romániában,⁹¹ ha a magyarság más viszonyítási alapból kiindulva helyzetét jogfosztott kényszerközösségként élte meg. Harmadrészt számba kell venni a modernizáció és a nemzetiség, illetve a nemzetépítés viszonyát is. A történészek mindkét korszakban hajlamosak nemzeti látószögük szerint az asszimilációs veszteségeket-gyarapodást a modernizációnak-elnyomó nemzetiségpolitikának tulajdonítani.⁹² Végül azzal is szembe kell nézni, hogy az első világháború után létrejött új nemzetállamok intézményépítését alapjaiban eltorzította a nemzeti kisebbségek történetileg kialakult pozícióikért folytatott harca (földreformtörvények, oktatási törvények).

3. A magyar politikai elit kisebbségvédelmi jogforrásként értelmezte a gyulafehérvári határozatokat (1918. december 1.) és a párizsi kisebbségvédelmi szerződést (1919. december 9.). Az előbbinek azonban csak az első pontja (Erdély csatlakozása Romániához) emelkedett törvényerőre. A nagypolitikában pedig I. Bratianu haláláig kitartott azon álláspontja mellett, hogy hódítás, nem pedig a gyulafehérvári határozatok révén szereztek meg Erdélyt.⁹³ I. Maniu 1928-ban kijelentette, hogy a gyulafehérvári határozatokban nem ígértek autonómiát a nemzetiségeknek.⁹⁴ A kisebbségvédelmi szerződést a romániai törvényhozás elfogadta ugyan, de semmit sem tett annak végrehajtása érdekében, sőt azzal ellentétes szellemű jogalkotást folytatott.⁹⁵ A szerződés 11. paragrafusában megfogalmazott székely közületi autonómiát a már meglévő egyházi és iskolarendszer megvalósulásának tekintették.⁹⁶ Egy külső hatalmak

által eröltetett szerződés végrehajtását, ha a többségi állam érdekei ezzel ellentétesek, (valós) nemzetközi garanciák hiányában nem lehet számon kérni. Ez a tapasztalat is megerősíti, hogy a kisebbségvédelmen belül a jogi tevékenység mellett a kisebbségi társadalom belső életének, szervezettségének intenzitása a legfontosabb tényező.

Dolgozatomban a jelenlegi kisebbségtörténeti alapkutatások eredményeit és egy lehetséges megközelítési módot szerettem volna fölvezetni, nem a sérelmekre, hanem a kisebbségi társadalom működésének kereteire helyezve a hangsúlyt.

JEGYZETEK

* A tanulmánynak ez a része bővebb változatban megjelent a TLA Közép-Európa Intézet 1996. évi konferenciakötetében: *Közép-Európa az integráció küszöbén*. Szerk: Kovács Éva-Zsinka László. Budapest, Közép-Európa Intézet 1997.

- 1 A korabeli diplomáciai jelentések általános szemléletét tükrözi: *Jelentés az erdélyi Magyar Párt elnökválságáról*. MOL K 64-1924-27-505. 23 f.
- 2 Grandpierre Emil (1874-1938), az első világháború előtt a kolozsvári törvényszék bírójára, 1918-ban a vármegye utolsó főispánja 1924 decemberében az OMP alelnökévé választják, de 1925 januárjában lemond erről a tisztséger, és néhány hónap múlva elhagyja Erdélyt. Budapesten a Közigazgatási Bíróság döntőbírójaként dolgozott, és a Népies Irodalmi Társaság Politikai Osztályának külső munkatársa volt. A tisztviselő mozgalomról K. Lengyel Zsolt: A keleti-Svájc koncepció és Erdély 1918-1919. *Regio* 1992. 1. 77-89.
- 3 Bárdi Nándor: A Keleti Akció I. *Regio* 1995. 3. 90-93.
- 4 Történetét mindkét csoport megírta, a maga szemszögéből. Grandpierre Emil: Az erdélyi magyarság politikai küzdelmei az egységes Magyar Párt megalakulásáig. *Magyar Szemle* 1928. október 130-136.; Paál Árpád: A magyarság pártalakulásai. *Napkelet* 1921 ?2. 1340-1343.
- 5 *Jelentés az erdélyi Magyar Párt elnökválságáról*. Lásd 1. jegyzet 17-21. f.
- 6 Uo. 18. f.
- 7 Uo. 19. f.
- 8 Uo. 22. f.
- 9 1921. január 9-én megalakult a Magyar Szövetség (MSZ) kolozsvári tagozata. Ugyanezen hónap végén jelent meg Kós Károly-Paál Árpád-Zágoni István *Kiáltó* szó című röpirata. Március-áprilisban a magyar egyházfők a király előtt hűségesküt tettek. A Magyar Szövetség előkészítése körüli nézetkülönbségek miatt 1921. június 5-én Bánffyhunyadon Kós Károly és Albrecht Lajos népgyűlés keretében megalakította a Magyar Néppártot. Ez munkára sarkallta a passzivistának, konzervatívnek tekintett Grandpierre-csoportot. Így báró Jósika Samu közvetítése nyomán július 6-án megalakult a Magyar Szövetség. 1921. október 30-án a kolozsvári prefektus felfüggesztette a szövetség működését. Ezt követően 1922. január 5-én újra aktivizálja magát a Magyar Néppárt. Mivel márciusra választásokat írnak ki, Kósék ellensúlyozására február 12-én megalakult a Magyar Nemzeti Párt Grandpierre Emil vezetésével. A választásokon a két párt Magyar Szövetségként együtt indult, majd a kormány megint betiltotta. 1922. augusztus 5-én a Magyar Nemzeti Párt nagygyűlése kimondta egyesülési szándékát a Néppárttal. Másnap a Magyar Szövetség tartott nagygyűlést új szervezeti szabályzatot fogadva el. Október végén (a koronázási ünnepségek után) a magyar kisebbségnek mint közjogi személynek a képviselőtét vállaló, módosított szervezeti szabályzata miatt újra betiltják az MSZ működését. Ezt követően a Nemzeti Párt és a Néppárt belátva az egységes fellépés szükségességét 1922. december 28-án egyesült a romániai Országos Magyar Pártban.
- 10 Paál Árpád i. m.
- 11 Erdélyi politika. *Hitel* 1940-1941. 2. ua. In: *Hitel Kolozsvár 1933-1944*. Vál., bev. írta Záhony Éva I. köt. 144-150.
- 12 Uo. 149.
- 13 E revíziós stratégia összefoglalását adja Jancsó Benedek: A magyar társadalom és az idegen uralom alá került magyar kisebbség sorsa. *Magyar Szemle* 1927. szeptember. 50-57.
- 14 K. Lengyel Zsolt: *Auf der Suche nach den Kompromiss: Ursprünge und Gestalten des frühen Transsilvanismus: 1918-1928*. München, Ungarisches Institut 1993. Studia Hungarica 41.
- 15 Az alkotmány létrejötte körüli viták összefoglalását adja Nagy Lajos: A kisebbségek alkotmányjogi helyzete Nagyromániában. Kolozsvár, ETI 1944. 25-31.
- 16 Szász Zsombor: Erdély román közigazgatása. *Magyar Szemle* 1929. október. 160-166.; Bethlen György: A parlamenti csoport emlékirata a közigazgatási törvénytervezet kapcsán. *Magyar Kisebbség* 1929. 11. 40712.

- 17 Erdély lakosságának 1930-ban 57,8 százaléka román, 24,4 százaléka magyar, 9,8 százaléka német, 3,2 százaléka zsidó nemzetiségű volt. Városi lakosságának 37,9 százalékát adták a magyarok, 37,9 százalékát a románok, 15 százalékát a németek, 13 százalékát mások. 1930-ban Erdély ipari foglalkozásokat űző lakosságának 40 százalékát, a kereskedelem és hitelélet 39,9 százalékát, a szabadfoglalkozásúak 41,5 százalékát, mezőgazdasági (östermelő) népességének 20,3 százalékát adták a magyarok. Opra Pál: *Erdély lakosságának foglalkozások szerinti megoszlása*. 10. TLA KEI Kv. Ms 1518/95. Ezt támasztja alá a magyar hírlapirodalom és könyvforgalom, a színházi és sportélet áttekintése. Monoki István: *Magyar könyvtermelés a román uralom alatt 1929-1940*. 2. kötet Hírlapok és folyóiratok. Budapest 1941. 264.
- 18 Szász Zsombor: *Erdély Romániában*. Budapest, Grill 1927. 306-319.; a Maniu-kormány kisebbségpolitikájáról: A Maniu kormány programjában a kisebbségi kérdés megoldását ígérte. MOL K 63-235-1929-27/4. 98-115. f.
- 19 A parlamenti képviselők sokrétű feladatairól: Willer József beszéde az OMP sepsiszentgyörgyi nagygyűlésén. *Magyar Kisebbség* 1937. 18. 465180.
- 20 Mikó Imre: *Erdélyi politika*. Lm. 146.
- 21 Mikó Imre: A székely közületi kulturális önkormányzat. *Magyar Kisebbség* 1934. 13. 365-378., 15-16. 44164.
- 22 A tagozatról áttekintést ad az *Erdélyi Magyar Évkönyv*. Szerk. Fritz László és Sulyok István. Kolozsvár, Juventus 1931. 26-30. A szakosztályok: közgazdasági (mezőgazdasági, ipari, kereskedelmi), közművelődési, kisebbségi, jogi tanácskozásainak anyagait az OMP nagygyűlésekhez kapcsolódva rendszeresen megjelentették a *Magyar Kisebbség* című folyóiratban.
- 23 Mikó Imre: *Huszonkét év*. I. m. 26-28.
- 24 Az 5. pont a megállapodás szövegét közli; Mikó Imre: huszonkét év. Lm. 274-284. A paktum részletes története: Gyárfás Elemér: Az első kísérlet. Az Avarescu-paktum előzményei, megkötésének indoka, szövege, módosításai, következményei, felbomlása és tanulságai. *Magyar Kisebbség* 1937. 2. 41-70.; 3. 77-99.; 5-6. 157-158.
- 25 Bernády György: *Emlékeztető*. (1926. január 6.) HRM PÁK Ms 7651/711. 27.
- 26 *A Magyar Párt tárgyalásai a kormánnyal. Bukaresti magyar követ jelentése a külügyminiszternek*. 1926. 02. 07. MOL K 64-1926-27a-72. 15. f.
- 27 Ugron lemondásában Bánffy Miklós hazatérése és az is közrejátszott, hogy ebben a helyzetben nagyobb vita nélkül átadhatta az (ideiglenes) elnökséget Bethlen Györgynek. *Ugron István levele ismeretlenhez*. MOL K 64-1926-27a-218. 3-10. f.
- 28 Nagy Lajos i. m. 82.
- 29 Mikó Imre: *Huszonkét év*. Lm. 198-201.
- 30 Tatarescu kisebbségügyi államtitkár kijelentette, hogy az Ugron, Bethlen, Grandpierre vezette párt nem képviseli a magyarságot. Majd Jakabffynak felvetette, hogy más, új, a kormánynak is tetsző vezetővel a kormányzat tárgyalna. Az ügy összefoglalása: Botos János: Az elhalasztott brassói nagygyűlés előtt. *Magyar Kisebbség* 1924. 11. 441-468.
- 31 Mikó Imre: *Huszonkét év*. Lm. 71.
- 32 Szász Zsombor: *Erdély Romániában*. I. m. 288-305.
- 33 Cogitator: A szatmárvidéki asszimiláció IV-V. *Magyar Kisebbség* 1928. 6. 209-216.; 7. 245-257.
- 34 Opauszki István: *A romániai Országos Magyar Párt és a Német Párt kapcsolatai 1918-1928 között*. Kézirat. TLA KEI Kv. Ms. 1897/97.
- 35 Gyárfás Elemér: *A választások tanulságai*. MOL K 64-1927-27-350.
- 36 Az OMP képviselői felszólalásainak bibliográfiája: Kiss Árpád: A magyar törvényhozók működése a román parlamentben. *Magyar Kisebbség* 1936. 13. 342-356. 14. 375-393.
- 37 Willer József beszéde az OMP sepsiszentgyörgyi nagygyűlésén. *Magyar Kisebbség* 1937. 18. 466.
- 38 Mikó Imre: A romániai magyarság panaszai a Nemzetek Szövetsége előtt. *Magyar Kisebbség* 1938. 24. 581-585.
- 39 Gyárfás Elemér szenátusi előterjesztése. *Magyar Kisebbség* 1935. 1. 6-8.
- 40 Mikó Imre: *Huszonkét év*. L m. 226.
- 41 Uo.
- 42 Uo. 224-226.
- 43 Puskás Lajos: *Tizedesség és a kolozsvári tizedesek*. Kolozsvár 1942.; Csortán Márton: A Kolozsvári Tízes Szervezet. *Hitel* 1943. 4.; ua. *Hitel*. u. o. 178-183.
- 44 Tudatos pártutasításra történő beszivárgásról volt szó. 1944 őszén így vehetik át a kommunisták a RMN szervezettségét Dél-Erdélyben. Balogh Edgár: *Szolgálatban*. Emlékirat 1935-1944. Kriterion, Bukarest 1978. 128-140.
- 45 Az egyházi intézményrendszerről és iskolákról. *Erdélyi Magyar Évkönyv* 1931. Lm. 31-72.
- 46 Barabás Endre: A magyar iskolaügy helyzete Romániában. *Kisebbségi Körlevél* 1943. 3. 271 287.; 4. 351 368.

- 47 Erdélyi Magyar Évkönyv 1931. Lm. 73-84.
48 Uo.
49 Bárdi Nándor i.m. 112-114.; 131.
50 Erdélyi Magyar Évkönyv 1931. Lm. 154-159.
51 A Romániai Magyar Kisebbségi Nők Központi Titkárságának vezetőségi tagjai: báró Huszár Pálné, gróf Bethlen Györgyné, dr. Mikó Lőrinczné, báró Mannsberg Margit, báró Zeyk Irma, Sulyok Istvánné. A Református Nőszövetség elnöke dr. Makkai Sándorné, az Unitárius Nőszövetség elnöke dr. Boros Györgyné, mindketten püspökfeleségek. Uo.
52 Uo.
53 Kántor Lajos: Az Erdélyi Múzeum Egyesület problémái. *Magyar Kisebbség* 1930. 9. 309-328.
54 Erdélyi Magyar Évkönyv. Szerk. Kacsó Sándor. *Brassói Lapok* 1937. 84-86.
55 Demeter Béla-Venczel József i.m.
56 Erdélyi Magyar Évkönyv 1931. 160-215.
57 Erdélyi Magyar Évkönyv 1937. 86-88.
58 A társaság munkájáról: MOL K-A37-1927-2-227.14 f. (*Tervvázlat a romániai viszonyok tanulmányozására.*); *Jelentés a Népies Irodalmi Társaság Politikai Osztályának 1926. évi működéséről.* MOL K 28-426 (T-360/1927) 12-13. f.; Gyallay Domokos levele a NIT valamelyik munkatársához. 1926. 04. 10. MOL K-437-5-1826-2. 415. f.
59 Fritz László (1889-1967) az *Erdélyi Magyar Évkönyv* (1931) szerkesztése mellett a *Magyar Kisebbségben* publikálta statisztikai tanulmányait.
60 Antal Árpád: *György Lajos életműve.* Erdélyi Tudományos Füzetek 210. Kolozsvár, EME 1992.
61 Gaál György: A néptanító regényíró. In: Gyallay Domokos: *Vaskenyéren és tizenhat elbeszélés.* Bukarest, Kriterion 1996. 5-51.
62 Sulyok István (1891-1963) budapesti és kolozsvári jogi tanulmányok után 1912-től szolgabíró Krassó-Szörény vármegyében. 1918-ban a helyi radikális-szocialista mozgalom vezetője. 1922-től Jakabffy Elemérrel és Willer Józseffel szerkesztette a *Magyar Kisebbség* című folyóiratot. 1924-ben az Erdélyi Magyar Bankszindikátus főtitkára lesz. 1925-től az *Ellenzék* szerkesztője. 1927-ben megalapította a Romániai Magyar Népliga Egyesületet. 1928-ban a Juventus irodát hozta létre, amely az EMKE feladatkörét vállalta volna föl, de az *Erdélyi Magyar Évkönyv* egyszeri megjelentetésén túl mást nem produkált. A harmincas években Sulyok a német külpolitika és népközösségi modell legfontosabb propagálója az erdélyi magyar sajtóban.
63 György Lajos Kékit több lap *Erdélyi Irodalmi Szemle*, *Erdélyi Múzeum*, *Erdélyi Iskola*, *Erdélyi Tudósító*, *Pásztortűz*) szerkesztésébe bevonta. Venczel József 1930-1938 között a Lyceumi Könyvtár munkatársa volt. Záhony Éva i.m. *Hitel* 49. 55.
64 Péterffy István levele. (Feltehetően Magyarország belügyminiszteréhez.) 1942. március 10. Molter Károly hagyatékából (Marosvásárhely). Közölte Marosi Ildikó: Az erdélyi magyar szabadkőművességről. *Hitel* 1995. április 609.
65 A törvény a „román” alkalmazottak elsőbbségét mondta ki, amelyet lehetett nemzetiségként és állampolgárságként is értelmezni.
66 Az erdélyi magyar újságírásról átfogó képet ad Ligeti Ernő: *Súly alatt a pálma.* Kolozsvár 1941. 214.
67 A folyóirat monografikus feldolgozását adja Balázs Sándor: *Lugosi üzenet.* Szatmárnémeti, Kölcsey Kör 1995. 146.
68 Kristóf György: Tíz év az erdélyi magyar irodalmi életben. *Irodalomtörténet* 1930. 78-90.; Antal Árpád: György Lajos életműve. L m.; Galambos Ferenc: *Pásztortűz-repertórium.* Kézirat. OSZK, 1964. I-II. kötet.
69 Romániai Magyar Irodalmi Lexikon. 2. köt. Főszerk. Balogh Edgár. Bukarest, Kriterion 1991. 251.
70 Gárgyán Imre: A romániai *Országos Magyarpárt nagygyűlései.* Kézirat. JATE Kortörténeti Gyűjtemény. 80. Ms 1342.
71 A jelentéseket és a közgyűlések dokumentumait rendszeresen publikálták.
72 A polgári radikális-liberális szellemiségű Ligeti Ex-nő írja róla: „A megbízás, amelyet vállalt, hálátlan volt, mert az embereknek csak látható, lármás sikerek iránt van érzéke, a Magyar Párt pedig az elvi nagy kérdésekben soha meg nem alkuvó magatartása miatt erre nem számíthatott... Szinte nyugtalanító szerénységbe visszahúzódva, a kívülről szemlélő felületes benyomásokat szerzett róla, úgy tűnt fel, mint aki nem elég „erélyes”, hol pedig úgy, mint akinek elvei a politikában nem elég hajlékonyak és rugalmasak... Bethlen György legfeljebb intranzigens volt, makacs, de magatartásában sok erő rejtett, és elveinek vaskövetkezetessége a helyes útírányt igazolta. 22 esztendő távlatából nézve, vajon ki lett volna alkalmasabb vezéregyéniség nemcsak eredményeket elérni Bukarest felé, de pártot is jobban összetartani?... Persze, hogy voltak a kisebbségi pártmozgalomnak taktikai tévedései és szerves hibái. Valószínű, hogy Bethlen György is tisztában volt ezekben a korholó bírálatokban megnyilatkozó igazság értékével. Nemegyszer találtuk őt tépelődve, hánykolódva, dilemmák között, saját pártjának foglyaként, megviselt idegekkel. ... a pártszervezés hiányosságaiért nem lehet Bethlen Györgyöt felelőssé tenni, és egyes hiányzó erényeiért nem lehet

- elhomályosítani azt a tündöklő erényt, amelynek Bethlen képviselője volt: az erkölcsi tudatot és a jellemzilárdságot. Ligeti Ernő i.m. 141.
- 73 A legfontosabbak: *Transzszilvanizmus-kozopolita-vita*; Kántor Lajos: *Vallani és vállalni. Egy irodalmi vita és környéke*. Kriterion, Bukarest 1984. 174.; *Nem lehet. A kisebbségi sors vitája*. Válogatás, előszó: Cseke Péter, Molnár Gusztáv. Budapest, Héttorony 1989. 267.
- 74 Fábrián Ernő: Azonosság és kultúra. In: *A tudatosság fokozatai*. Bukarest, Kriterion 1982. 57.
- 75 Tamási Áron: *Tiszta beszéd*. Bukarest, Kriterion 1981. 71.
- 76 Kuncz Aladár: Erdély az én hazám. (Csendes beszélgetés Áprily Lajossal.) *Erdélyi Helikon* 1929. augusztus-szeptember. 488.
- 77 Záhony Éva: Bevezető tanulmány. I. m. *Hitel* 40-45.
- 78 1924-ben az OMP brassói nagygyűlésén Csetri János munkás is felszólalt. Ezt követően Tatarescu (akkor belügyi államtitkár) kommunistákkal való szövetkezéssel vádolta meg a pártot. Ebben az ügyben bírói eljárás is indult, amelyet később megszüntettek. Az ügy sajtóvisszhangjának ismertetése. *Magyar Kisebbség* 1925. 1. 360.; 2. 77-78.
- 79 Opra Pál: *Erdély lakosságának foglalkozás szerinti megoszlása*. TLA KEI Kv. Ms 1518/95.
- 80 A magyar munkásság harca a román uralom alatt. MSZDP 1942. Paál Árpád: A szociáldemokraták népkisebbségi programja. *Magyar Kisebbség* 1930. 11. 389-391.
- 81 Albert Dávid: *A Városi és Falusi Dolgozók Blokkjának tevékenysége a mai Hargita megye területén*. TLA KEI Kv. Ms 1900/96. 11.
- 82 Meghatározó egyéniségek: Balogh Edgár a Sarló mozgalomban, Bányai László franciaországi tanulmányai során, Kurkó Gyárfás a brassói közéletben. Demeter János az Erdélyi Fiatalok falumunkáján túllépve került kapcsolatba a kommunista mozgalommal. Visszaemlékezéseik: Balogh Edgár: *Egyenes beszéd*. Cikkek, naplók, levelek. Bukarest 1957.; uő. *Szolgálatban*. i.m.; Demeter János: *Századunk sodrában*. Kriterion, Bukarest 1975.194-212.; Bányai László: *Kommunisták a román és a magyar dolgozók közös harca élén*. *Korunk* 1974. 6. 528-541.
- 83 Lipcsey Ildikó: A román kommunista párt a nemzetiségi kérdéstről (1921-1945). *Tiszatáj* 1987. 9. 79-98.
- 84 *Népakarat* 1933. június 19. Idézi Lipcsey Ildikó i.m. 92.
- 85 *Mit kíván másfél millió magyar?* A romániai magyar földművesek, kisiparosok, székely alkalmazottak és munkások brassói nagygyűlésének határozata. Kolozsvár, MADOSZ 1937. 13.
- 86 Lipcsey Ildikó: A MADOSZ és az Ekésfront (Frontul Plugarilor) 1935-1944. *Történelmi Szemle* 1982. 3. 398-422. A választásokon a MADOSZ a Nemzeti Parasztpártot támogatta, mely a Nemzeti Liberálisokkal - akik nem kapták meg a kormányra kerüléshez szükséges 40 százalékot- szemben a Vaszgárdával lépett szövetségre. Így az a paradox helyzet állt elő, hogy a népfontos szavazatok is a jobbratolódást támogatták.
- 87 Paál naplójegyzeteit olvasva valószínűsíthető, hogy az *Újság* csődje után anyagilag teljesen tönkrement Paál inkább csak eladható névként használták a laphoz. *Paál Árpád naplót*. TLA KEI Kv. Ms. 2451/97. IV-V. d.
- 88 Jakabffy Elemér: A román példa. *Magyar Kisebbség* 1922. 1. 6-20.; 2. 39-45.; 3. 74-80.; Albrecht Ferenc: Az erdélyi szász nemzeti autonómia. *Magyar Kisebbség* 1922. 8. 243-248.
- 89 Gáll Kelemen: Kétnyelvűség a népiskolában és dr. O. Ghibu tanár felfogása. *Magyar Kisebbség* 1925. 4. 128-133.; Kérelmek, határozatok, tervek, javaslatok és törvényes intézkedések az erdélyi nemzetiségi kérdések megoldására másfél évszázad alatt. (III. rész) *Magyar Kisebbség* 1940. 6. 133-144.
- 90 Rónai András összeállítása. Uralomváltás Erdélyben. Függelék Nemzetiségi politika Trianon előtt és után. In: *Erdély*. Szerk. Deér József. MTT, Budapest 1942. 223-228.; Bíró Sándor: *Kisebbségben és többségben. Románok és magyarok. 2867-1940*. Bern, EPMSZ 1989. 587.
- 91 E nézetek újabb összefoglalása Virgil Pana: *Minoritile etnice din Transilvania între anii 1918-1940*. Drepturi si privilegii. Tirgu-Mures, Tipomur 1995. 311.
- 92 Szlovák-magyar viszonylatban mutatja he ezt Gyáni Gábor: *Asszimiláció a magyar társadalomtörténetírásban*. *Valóság* 1993. 4.18-27.
- 93 Szász Zsombor: *Erdély Romániában*. Lm. 25.
- 94 Közigazgatási reform és a Magyar Párt. *Magyar Kisebbség* 1929. 15-16. 564-574.
- 95 Nagy Lajos i.m. 20-24.; 49-56.
- 96 Uo. 119.

NÁNDOR BÁRDI

Political strategies of the Hungarian minority in Romania between the two World Wars

I consider the Hungarian national minority in Romania a forced community which was formed with the border change in 1918-20. This essay seeks the answer for the following question: On the base of which values and strategies did the National Hungarian Party representing the Hungarian minority work? First, I give a survey of the most important

tendencies and examine the political values and their roots. I differentiate the representatives of the „defensive” strategy from the representatives of the „constructive” strategy and I survey the attitudes to the independent Transylvanian interests. In the second part of the essay I make a difference between party political and society political strategies. Under party policy I mention the pact policy (1923-1927), the minority block (1928), the independent policy (1928-1937) and the integration into the corporative system (1938-1940). Inside society policy I introduce the inner self-organization (church schools, women's associations, choral societies, educational society, freemasonry, the fora of inner publicity), Transylvaniam, left- and right-wing orientations. I close the essay with the outline of three ways of the minority political argumentation.